

การศึกษาวิเคราะห์ลักษณะการประพันธ์ในคัมภีร์ประสันนปทา

AN ANALYTICAL STUDY OF THE COMPOSITIONAL STYLE OF THE PRASANNAPADĀ

ทิวา สุขุม¹, สมบัติ มั่งมีสุขศิริ²นักศึกษาปริญญาเอก¹, อาจารย์ที่ปรึกษา², คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากรTiwa Sukhum¹, Sombat Mangmeesuksiri²PhD. Student in Sanskrit¹, Advisor², Faculty of Archaeology, Silpakorn University

Corresponding author, e-mail: sukhum.tiwa@gmail.com

(Received : May 17, 2025; Edit : June 2, 2025; accepted : June 3, 2025)

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาวิเคราะห์ลักษณะการประพันธ์ในคัมภีร์ประสันนปทา ซึ่งประพันธ์โดยท่านจันทรกิริติ โดยข้อมูลที่น่ามาศึกษา คือ คัมภีร์ประสันนปทา ปรัชญาที่ 1, และ 2 ซึ่งถูกตีพิมพ์ไว้ในหนังสือชื่อ Madhyamakavṛtti: Mūlamadhyamakārikās (Mādhymikasūtras) de Nāgārjuna avec la Prasannapadā Commentaire de Candrakīrti ว่า มีลักษณะการประพันธ์เป็นอย่างไร เป็นคัมภีร์ชนิดใด และอะไรคือจุดประสงค์ของการประพันธ์คัมภีร์ ผลการศึกษาพบว่า คัมภีร์ประสันนปทาใช้ลักษณะการประพันธ์คัมภีร์สันสกฤตเชิงอธิบาย เป็นคัมภีร์ชั้นวิภูติของสำนักมหายมิกะ และมีจุดประสงค์เพื่อโต้แย้งคัมภีร์ปรัชญาประทีปะและสนับสนุนคัมภีร์มูลมัธยมก-วฤตติ จากการศึกษาในครั้งนี้ยังทำให้ทราบลำดับขั้นของคัมภีร์สันสกฤตเชิงอธิบายของสำนักปรัชญามายมิกะ

คำสำคัญ: ประสันนปทา, วฤตติ, วิภูติ, มายมิกะ

Abstract

This article aims to study the stylistic features of composition in the Prasannapadā, authored by Candrakīrti. The primary sources examined are the first and second chapters (parīkṣā) of the Prasannapadā, as published in the book “Madhyamakavṛtti: Mūlamadhyamakārikās (Mādhymikasūtras) de Nāgārjuna avec la Prasannapadā Commentaire de Candrakīrti”. The study investigates the compositional style, the classification of the text, and the authorial intention behind its composition. The findings reveal that the Prasannapadā employs an exegetical mode of composition and belongs to the Sanskrit Buddhist commentarial literature (vivṛti). Its purpose is to refute the Prasannapadāpā and to support the Mūlamadhyamakavṛtti. Furthermore, this study contributes to a clearer understanding of the hierarchical structure of exegetical Sanskrit texts within the Madhyamaka school of Indian philosophy.

Keywords: Prasannapadā, vṛtti, vivṛti, mādhymika

บทนำ

คัมภีร์ประสันปทาเป็นคัมภีร์ที่ประพันธ์โดยท่านจันทรกิริติ (Skt. Candrakīrti) เพื่อใช้ในการอธิบายคัมภีร์มูลมัธยมกการิกา (Skt. Mūlamadhyamakakārikā) โสลกมูลฐานว่าด้วยทางสายกลาง หรือมัธยมศาสตรา (Skt. Madhyamakāśāstra) คำสอนเรื่องทางสายกลาง เน้นอธิบายถึงศูนย์ตา และความไม่มีสภาวะ(แก่นแท้ของตัวเอง) ของสิ่ง ที่นำไปสู่หลักคำสอนเรื่องทางสายกลาง เป็นคำภีร์หลักของสำนักปรัชญามายมิกะ (Buswell and Lopez, 2013 : 780) ประพันธ์ขึ้นโดยท่านนาครชุน (Skt. Nāgārjuna) ผู้ดำรงชีวิตอยู่ราว ค.ศ. 150-250 ซึ่งเกิดในตระกูลพราหมณ์ที่เมือง วิหารภะ (Vidārbha) ซึ่งอยู่ทางตอนใต้ของอินเดีย มีชีวิตอยู่ร่วมสมัยกับพระเจ้าเคามีปุระ แห่งราชวงศ์ศาคาตวาหนะ บางตำราระบุว่าท่านอยู่ในสมัยเดียวกับพระเจ้ากนิษกะ ท่านนาครชุนเป็นผู้ก่อตั้งสำนักปรัชญามายมิกะ และเป็นผู้ประพันธ์คัมภีร์มูลมัธยมกการิกาโดยได้รับอิทธิพลทางแนวคำสอนมาจากมหาปรัชญาปารมิตาหุทัยสูตร (สุมาลี มหณรงค์ชัย, 2548: 270-275). ท่านจันทรกิริติได้รวบรวมคัมภีร์มูลมัธยมกการิกาจำนวน 450 โสลก และจัดหมวดหมู่ออกเป็น 27 ปรัชญา (Skt. parīkṣā) แล้วอธิบายตามลำดับโศลกไปจนจบทุกปรัชญา โดยคำว่าปรัชญานั้น มีความหมายเท่ากับคำว่า ปริเฉท (Pali. paricheda) ในภาษาบาลี ซึ่งหมายถึง ตอน, หมวดหมู่, บท เนื้อหาในช่วงต้นของคัมภีร์ จะเน้นในการอธิบายประติยสมุตปาท (Skt. pratītyasmutpāda) หรือ ปฏิจจสมุปาท (Pali. paticcasamuppāda) ว่าประกอบด้วยวิเศษณะทั้ง 8 กล่าวคือคุณสมบัติที่ท่านนาครชุนใช้ในการอธิบายประติยสมุตปาท, นิรวาณ และศูนย์ตา มี 8 ประการคือ อันไม่ดับ ไม่เกิด ไม่ขาดสูญ ไม่เป็นนิรันดร์(ศาสวต) ไม่ใช่เนื้อหาอย่างเดียวกัน ไม่ใช่เนื้อหาต่างอย่างกัน ไม่มา ไม่ไป(Candrakīrti, 1903: 11-12) ควบคู่ไปกับการโต้แย้งแนวคิดของท่านภาววิเวกะ (Skt. Bhāvaviveka) ซึ่งดำรงชีวิตอยู่ในช่วงประมาณ ค.ศ. 570 ที่เป็นต้นเค้าของการแบ่งสายนิกายของสำนักปรัชญามายมิกะ ผ่านการนำเสนอแนวทางใหม่ที่ชื่อว่า “สวตันตริกะ” (Skt. Svātantrika) โดยแนวทางนี้ได้เกิดขึ้นจากการที่ท่านได้ศึกษางานของท่าน พุทธปาลิตะและเกิดข้อโต้แย้ง จึงได้เขียนตำราซึ่งตีความคัมภีร์มูลมัธยมกการิกาขึ้นมาใหม่ โดยใช้ชื่อว่า “ปรัชญาประทีปะ” (Skt. Prajñāpradīpa) (สุมาลี มหณรงค์ชัย, 2548: 278) ซึ่งสนับสนุนให้ปรัชญามายมิกะมีจุดยืนทางแนวคิด

ท่านจันทรกิริติ มีชีวิตอยู่ประมาณปี ค.ศ. 600-650 (พ.ศ. 1143-1193) ท่านเกิดที่สมันตะ เป็นชาวอินเดียใต้ที่มาศึกษาที่นาถันทา เป็นศิษย์ของท่านกมลพุทธิ(Skt. kamalabuddhi)ที่เป็นศิษย์ของท่านพุทธปาลิตะ(Skt. Buddhapālita) ตัวท่านจันทรกิริติไม่ได้เป็นศิษย์โดยตรงของท่านพุทธปาลิตะ แต่ท่านเชื่อในแนวทางของท่านพุทธ-ปาลิตะและประพันธ์คัมภีร์โดยอิงจากคำอธิบายที่ท่านพุทธปาลิตะอธิบายไว้ ท่านพุทธปาลิตะนั้นที่มีชีวิตอยู่ช่วงประมาณ ค.ศ. 470-540 เกิดที่เมืองหังสกริธา (Haṃsagrīdā) ในอินเดียใต้ ได้พำนักและศึกษาปรัชญามายมิกะจากพระสังฆรักษิตะ (Skt. Saṃgharakṣita) ผู้เป็นศิษย์ของพระนาคมิตระ (Nāgamitra) มีผลงานชิ้นสำคัญคือ มูลมัธยมกการิตติ (Skt. Mūlamadhyamakavṛtti) (สุมาลี มหณรงค์ชัย, 2548: 277) ท่านจันทรกิริติ ได้ศึกษาคำสอนของนิกายมายมิกะจากท่านกมลพุทธิ และจากศิษย์หลายคนของท่านภาววิเวกะ ท่านได้สนับสนุนแนวทางดั้งเดิมของนิกายมายมิกะ และปฏิเสธแนวทางของท่านภาววิเวกะที่ตีความแนวทางปรัชญาของสำนักมายมิกะขึ้นมาใหม่จนเกิดการแบ่งฝ่ายของนิกายมายมิกะออกเป็น 2 สายคือ ฝ่ายปราสังคิกะ ที่ยึดแนวทางดั้งเดิมนำโดยท่านจันทรกิริติ และฝ่ายสวตันตริกะ ที่ยึดแนวทางใหม่ตามท่านภาววิเวกะ

ปราสังคิกะ (Skt. Prāsaṅgika) เป็นหนึ่งในสองสาขาหลักของสำนักมายมิกะ เพราะใช้วิธีที่เรียกว่า ประสังคะ (Skt. Prasaṅga) การชี้ให้เห็นข้อบกพร่องทางเหตุผลที่เกิดขึ้นจากการคิด โดยนำหลักความคิดของฝ่ายตรงข้ามเข้ามาในระบบจตุชโกฏี (Skt. Catuṣkoṭi) ที่แบ่งมุมมองทางความคิดออกเป็น 4 คือ ยืนยัน, ปฏิเสธ, ทั้งยืนยันและปฏิเสธ, ไม่ใช่ทั้งยืนยันไม่ใช่ทั้งปฏิเสธ และตอบได้ด้วยมุมมองที่ตรงกันข้ามกัน มากกว่าที่จะใช้วิธีสร้างเหตุผลของตนเองขึ้นมาเพื่อโต้เถียง (สวตันตรปโยคะ) อันเป็นแนวทางของสวตันตริกะ (Skt. svātantrika) ของท่านภาววิเวกะ (Bhāvaviveka) (Buswell and Lopez, 2013: 186, and 928).

สวตันตริกะ (Skt. Svātantrika) เป็นหนึ่งในสองสาขาของสำนักมายมิกะ นำเสนอโดยท่านภาววิเวกะ เพราะใช้ สวตันตรปโยคะ (Skt. Svatantraprayoga) หมายถึง การอ้างเหตุผลอย่างอิสระ แต่ต้องประกอบด้วยส่วนประกอบสามส่วนคือ หัว

เรื่อง (ธรมิน Skt. Dharmin), สิ่งที่จะพึงต้องพิสูจน์ (สาธยธรรม Skt. Sādhya-dharma) และเหตุผล (เหตุ หรือ ลิงค Skt. and Pali. hetu or liṅga) กระบวนการดังกล่าวของสาขาปรัชญานี้ก่อให้เกิดสิ่งที่เรียกว่า สวตันตรานุมาน (Skt. Svatantrānumāna) การอนุมานอิสระ อันเป็นกระบวนการทางตรรกะวิทยา (Buswell and Lopez, 2013: 1224).

คัมภีร์ประสันนปทา เป็นคัมภีร์ที่มีความสำคัญอย่างที่สุด ต่อการตีความแนวคิดของนิกายมหายิกะ ฝ่ายปราสังคิกะ เพราะเป็นคัมภีร์สันสกฤตเชิงอธิบายที่รวบรวมและเรียบเรียงคัมภีร์มูลมัยมการิกาเข้าเป็นปริกษา รวมทั้งยังมีต้นฉบับที่ถูกบันทึกไว้ด้วยภาษาสันสกฤต ต่างจากคัมภีร์ที่อธิบายคัมภีร์มูลมัยมการิกาของอาจารย์ในสายมหายิกะท่านอื่นเช่น อุกุโตภยะ (Skt. Akutobhaya: 1992: 89), ปรัชญาประทีปะ (Skt. Prajñāpradīpa: 1993: 210-212) และมูลมัยมกาวฤตติ (Skt. Mūlamadhyamakavṛtti) (Coghlan, 2007: 22) เป็นต้น ที่หลงเหลือปรากฏแต่เพียงฉบับที่แปลเป็นภาษาที่ 2 เช่น ภาษาทิเบต และภาษาจีน ซึ่งไม่มีลักษณะทางการประพันธ์ของคัมภีร์สันสกฤตเชิงอธิบาย

ความเข้าใจผิดเกี่ยวกับคัมภีร์ประสันนปทา คัมภีร์ประสันนปทาถูกเข้าใจผิดว่าเป็นคัมภีร์ชั้นวฤตติซึ่งใช้ในการอธิบายคัมภีร์ชั้นการิกา เนื่องจากตัวคัมภีร์ปรากฏในชื่อว่า มัยมกาวฤตติ จึงก่อให้เกิดความสับสนในกลุ่มผู้ศึกษาคัมภีร์สายมหายิกะ รวมถึงไม่มีแหล่งเอกสารการอ้างอิงใดที่จำแนกว่า คัมภีร์ของสำนักปรัชญามหายิกะมีลำดับชั้นอย่างไร ไม่เพียงเท่านั้น การที่ตัวคัมภีร์ยังได้ยกคัมภีร์ชั้นการิกา (Siderits and Katsura, 2013 : 2) ขึ้นมาและทำการอธิบายไปตามลำดับบท ก็ยิ่งก่อให้เกิดความสับสนว่า เป็นคัมภีร์ชั้นวฤตติ แต่จากการแปลและการสืบค้นก็พบเนื้อความตอนหนึ่งของคัมภีร์ว่า “ตตการิกานำ วิวฤตติ กรีษเย” (Candrakīrti, 1903: 2)” ที่แปลได้ว่า “ข้าพเจ้าจะแต่งคัมภีร์วิวฤตติของการิกานั้น” ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ประสันนปทา ทำให้เกิดข้อสันนิษฐานว่า คัมภีร์ประสันนปทาเป็นคัมภีร์วิวฤตติ โดยข้อสันนิษฐานนี้นำไปสู่การศึกษาลักษณะการประพันธ์ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการระบุความเป็นคัมภีร์ชั้นวิวฤตติของคัมภีร์ประสันนปทา

วัตถุประสงค์ในการศึกษา

เพื่อศึกษาลักษณะการประพันธ์ ชนิดของคัมภีร์ และจุดประสงค์ของการประพันธ์คัมภีร์มัยมกาวฤตติ ชื่อว่า ประสันนปทา โดยพิจารณาจากลักษณะการประพันธ์คัมภีร์สันสกฤตเชิงอธิบาย อันจะนำไปสู่การกำหนดลักษณะของคัมภีร์วิวฤตติของสำนักมหายิกะ

ขอบเขตในการศึกษา

คัมภีร์ประสันนปทา ปริกษาที่ 1, และ 2 ซึ่งมีลักษณะการประพันธ์ครบทุกองค์ประกอบของคัมภีร์ เนื่องด้วยในช่วงต้นของคัมภีร์มีการปูพื้นฐานทางปรัชญาอย่างเข้มงวด ทำให้สามารถสังเกตลักษณะการประพันธ์ โครงสร้างคัมภีร์ และไวยากรณ์ โดยจะใช้ต้นฉบับที่เป็นภาษาสันสกฤต อักษรเทวนาครี ของ Louis de la Vallée Poussin ในหนังสือชื่อ Madhyamakavṛtti: Mūlamadhyamakāśāstra (Mādhya-mikasūtras) de Nāgārjuna avec la Prasannapadā Commentaire de Candrakīrti ซึ่งตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 1903 โดย St. Pétersbourg Impr. de l'Académie impériale des sciences. และของ Dr. P.L. Vaidya ในหนังสือชื่อ Mādhya-makāśāstra or Nāgārjuna with The commentary: Prasannapadā by Candrakīrti ซึ่งตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 1960 ของสำนักพิมพ์ The Mithila Institute

ข้อตกลงเบื้องต้น

การถ่ายทอดภาษาสันสกฤตเป็นคำอ่านภาษาไทย ไม่ก่อให้เกิดความสับสนมากนักเพราะอักษรในภาษาไทยและภาษาสันสกฤตมีจำนวนและเสียงที่คล้ายคลึงกันหลายส่วน จะมีเพียงอักษร “ร-ra-ร” ที่อาจก่อให้เกิดความสับสนเมื่อนำมาเขียนเป็นคำอ่านภาษาไทย ดังนั้น เพื่อง่ายต่อการนำคำศัพท์มาอธิบาย จึงจะกำหนดรูปแบบการถ่ายทอดเป็นคำไทยดังต่อไปนี้

1. ร ra สันสกฤต-โรมัน หรือ ร สันสกฤต-ไทย หากไม่ได้ใช้เป็นคำควบกล้ำ จะคงรูปเดิมไว้เช่น सरण saraṇa ถ่ายทอดเป็น “สธณะ” อ่านว่า สะ-ระ-ณะ

2. หากใช้ “ร” เป็นคำควบกล้ำ เช่น “प्रति – prati – ปฺรติ” จะพบว่าไม่มีสระอยู่ที่อักษร “ป” ให้ถ่ายทอดเป็น “ประติ”

อ่านว่า ประ-ติ

3. หากเป็น “รฺ-รฺ” เระพะ เช่น “ธมฺ-dharma-ธรรม” จะทำการซ้อน “ร” อักษรและลบ “.” อนุสวาระได้อักษร ร ดังนั้น ธรรม จะถ่ายทอดเป็นธรรม

การถ่ายทอดศัพท์เฉพาะและศัพท์ที่สำคัญ เป็นสิ่งจำเป็นเนื่องจากภาษาสันสกฤตหลาย ๆ คำสามารถเขียนออกมาเป็นคำอ่านแบบเดียวกับที่ใช้ในภาษาไทย บางคำมีความหมายเดียวกัน บางคำมีความหมายต่างกัน หรือบางครั้งเขียนเหมือนกันแต่อ่านไม่เหมือนกัน ดังนั้นเพื่อให้ง่ายต่อการเข้าใจ จึงบอกข้อกำหนดในการสังเกตไว้ดังนี้คือ ถ้าศัพท์เฉพาะที่ปรากฏขึ้นเป็นครั้งแรก จะมีการกำกับอักษรโรมันไว้ในวลีทุกครั้งที่มีการนำศัพท์นั้น ๆ ขึ้นมากล่าวครั้งแรก

การกำหนดเนื้อหาในคัมภีร์ประสันปทาเพื่อง่ายต่อการสืบค้น เนื่องจากคัมภีร์ประสันปทามีลักษณะการประพันธ์แบบผสมคือมีทั้งส่วนที่เป็นร้อยแก้วและร้อยกรอง การกำหนดเนื้อหาหลังจากการปริวรรตและแปลจึงทำได้ยาก ดังนั้นเพื่อให้กำหนดได้ง่ายจึงจะกำหนดจากหน้าของคัมภีร์ประสันปทาที่นำมาเป็นต้นฉบับ คือ ฉบับของ Louis de la Vallée Poussin ในหนังสือชื่อ Madhyamakavṛtti: Mūlamadhyamakāriś (Mādhymikasūtras) de Nāgārjuna avec la Prasannapadā Commentaire de Candrakīrti และทำการอ้างอิงแบบนามปี

คัมภีร์สันสกฤตเชิงอธิบายในพระพุทธศาสนา

คัมภีร์สันสกฤตเชิงอธิบายในพระพุทธศาสนา มีหน้าที่หลักในการขยายความคัมภีร์ทางปรัชญาของพุทธศาสนา มีลักษณะการเขียนทั้งแบบโต้แย้ง, สนับสนุนแนวคิด, หรือนำเสนอมุมมองทางปรัชญาใหม่ ๆ โดยลักษณะของการประพันธ์ที่บ่งชี้ว่าเป็นคัมภีร์สันสกฤตเชิงอธิบายจะสังเกตได้จากส่วนประกอบ 3 ประการคือ 1. การบ่งบอกที่มาของคำศัพท์ 2. การให้นิยามความหมาย และ 3. การโต้แย้งเชิงถามตอบ

1. การบ่งบอกที่มาของคำศัพท์ นี้ จะเป็นการยกคำศัพท์ที่ต้องการที่จะอธิบายขึ้นมาในเนื้อหา จากนั้นจึงแจกแจงถึงที่มาของคำศัพท์ว่า คำศัพท์นี้มีส่วนประกอบอะไร ตัวอย่างการอธิบายคำว่า ประติตยสมุตปาธ เช่น “ปรตติตยสฺส โท’ตร ลฺยพฺนตฺเต ปฺราปฺตาวเปกฺขายำ วรฺตเต | สมฺตฺปุรฺวเต ปฺทิตฺเต ปฺราทฺรฺภาวฺวาระ อิตฺติ สมฺตฺปาธสฺส พฺเต ปฺราทฺรฺภาเว วรฺตเต | ศัพท์ว่า ประติตย ซึ่งมิลฺยพฺ เป็นที่สุด ใช้ในความหมายว่าบรรจบเข้าและอาศัย | ปทฺ ธาตุ ที่มีอุปสรรคคือ สฺ และ อุตฺ อยู่หน้า ใช้ในความหมายว่า “เกิดขึ้น” ดังนั้น ศัพท์ว่า สมฺตฺปาธะ จึงใช้ในความหมายว่าเกิดขึ้น |” จะพบว่า ประติตย ศัพท์ ในคำว่า ประติตยสมุตปาธ ประกอบขึ้นจาก ลฺยพฺ ปัจจัย และ ศัพท์ว่า สมฺตฺปาธ ประกอบขึ้นจาก สฺ และ อุตฺ อุปสรรค + ปทฺ ธาตุ

2. การให้นิยามความหมาย เป็นการจำกัดหรือขยายความหมายทางภาษา เพื่อให้ความหมายดำเนินไปในแนวทางที่ผู้อธิบายต้องการ ตัวอย่างเช่นเนื้อความตอนหนึ่งว่า “อิตฺยวฺยสฺส ลฺยพฺนตฺสย วฺยตฺปตฺติรฺกฺยฺเปยา” เพราะเหตุนี้ ท่านอาจารย์จึงประสงค์เอาเพียงการอธิบายศัพท์ว่า “ปรตติตย” ที่มี ลฺยพฺ เป็นที่สุด ซึ่งแจกรูปไม่ได้เท่านั้น |” จากเนื้อความจะพบว่า ผู้อธิบายได้จำกัดความหมายของคำว่า ประติตย ให้อยู่ในกรอบของความหมายที่ประกอบด้วย ลฺยพฺ ปัจจัยเท่านั้น ไม่ให้ถูกเข้าใจไปในความหมายอื่น

3. การโต้แย้งเชิงถามตอบ เป็นการอธิบายเนื้อหาโดยการตั้งคำถาม คำถามที่ใช้ในการการอธิบายอาจเป็นแนวคิดทางปรัชญาของสำนักปรัชญาพระพุทธศาสนาด้วยกัน หรือจากสำนักปรัชญาภายนอกก็ได้ หรืออย่างน้อยที่สุด อาจเป็นการตั้งคำถามและให้คำตอบโดยตัวผู้ประพันธ์เอง ซึ่งคัมภีร์สันสกฤตแนวอธิบายขยายความจะใช้ส่วนประกอบทั้ง 3 นี้ดำเนินเรื่องไปตลอดเนื้อหา โดยไม่ได้จำกัดรูปแบบของการประพันธ์ว่าจะเป็นร้อยแก้วหรือร้อยกรองแต่อย่างใด

คัมภีร์สันสกฤตเชิงอธิบายในฝ่ายพระเวท

เนื่องจากสำนักมถยมิกะไม่ได้แบ่งชนิดของคัมภีร์ไว้ การหาคำตอบว่า คัมภีร์ประสันปทาเป็นคัมภีร์ชนิดใด จึงต้องใช้คัมภีร์สันสกฤตเชิงอธิบายในฝ่ายพระเวทมาเทียบเคียง โดยคัมภีร์สันสกฤตเชิงอธิบายจะแบ่งออกเป็น 4 ประเภทตามหน้าที่ของตัวคัมภีร์ คือ 1. สูตระ, 2. ภาษยะ, 3. วารตติกะ และ 4. นิพันธะ (Ganeri, 2010 : 189)

1. สุตระ (Skt. sūtra) เป็นกลุ่มคัมภีร์สันสกฤตเชิงอธิบายที่มีความชัดเจน มีประเด็นนำเสนอที่เจาะจงบางเรื่อง สั้นและกระชับกว่ากลุ่มอื่น ถูกนำมาใช้เป็นคัมภีร์หลักในการสอน มักขาดความสมบูรณ์ต่อเนื่อง คัมภีร์กลุ่มที่ใกล้เคียงกับคัมภีร์กลุ่มนี้เช่น คัมภีร์การิกา (Skt. kārīkā) ซึ่งมีลักษณะการประพันธ์ในรูปแบบฉันทลักษณ์ เป็นต้น

2. ภาษยะ (Skt. bhāṣya) เป็นกลุ่มคัมภีร์สันสกฤตที่มุ่งเน้นในการอธิบายคัมภีร์กลุ่มสุตระอย่างละเอียดผ่านมุมมองของผู้ประพันธ์ ทำให้ตัวคัมภีร์มีความชัดเจน สมบูรณ์ต่อเนื่อง แต่ขาดความกระชับ หลายครั้งผู้ประพันธ์ใช้กฎเกณฑ์ของคัมภีร์สุตระและคัมภีร์ภาษยะมาผสมกันเพื่อความสมบูรณ์ของตัวคัมภีร์ เป็นที่รู้จักกันในอีกหลายชื่อได้แก่ คัมภีร์วฤตติ (Skt. vṛtti), คัมภีร์วิวรรณะ (Skt. vivarṇa) เป็นต้น

3. วารตติกะ (Skt. vārttika) เป็นคัมภีร์สันสกฤตที่มุ่งเน้นในการตีความหมาย โดยจะอธิบายคัมภีร์สองกลุ่มข้างต้นไปพร้อมกัน คำอธิบายอาจเป็นการแก้ไข ตัดสิน, และสะท้อนแนวคิดของภาษยะทั้งในส่วนที่ดีและไม่ดี อาจนำเสนอแนวคิดที่ซ่อนอยู่ภายในคัมภีร์ที่ถูกยกมาอธิบาย มีความคล้ายกับคัมภีร์สุตระ เพราะนำเสนอแนวคิดใหม่ รวมถึงสร้างจุดยืน, โต้แย้ง และหลักการสำหรับป้องกันการใช้โต้แย้ง มากกว่าที่จะยึดถือของเดิมเพียงอย่างเดียว เป็นที่รู้จักกันในอีกหลายชื่อได้แก่ คัมภีร์ฎีกา (Skt. ṭīkā), คัมภีร์ประทีปะ (Skt. pradīpa), คัมภีร์ประกาศะ (Skt. prakāśa), คัมภีร์ประกาศิกะ (Skt. prakāśika), คัมภีร์อุทโทยณะ (Skt. uddyotana), คัมภีร์ทีปะ (Skt. dīpa), คัมภีร์อาโลกะ (Skt. āloka) เป็นต้น

4. นิพนธ์ะ (Skt. nibandha) กลุ่มนี้เป็นกลุ่มสุดท้ายของคัมภีร์สันสกฤตเชิงอธิบาย มีในลำดับถัดลงมาจากรวม 3 กลุ่มข้างต้น โดยจะทำการอธิบายควบคู่ไปกับการคัดค้านแนวคิดที่ถูกตีความใหม่ การแก้ไข การปรับเปลี่ยนแนวคิดกลับสู่แนวทางเดิม คัมภีร์กลุ่มนี้จะถูกประพันธ์ขึ้นเรื่อยไป ๆ จนกว่าคำอธิบายจะมีข้อสรุปที่ยอมรับได้ หรือไม่มีประเด็นอะไรให้ถกเถียงกันอีก เป็นที่รู้จักกันในอีกหลายชื่อได้แก่ คัมภีร์ฎิปปณะ (Skt. ṭippaṇa), คัมภีร์ฎิปปนี (Skt. ṭīpanī), คัมภีร์วิวฤตติ (Skt. vivṛti) เป็นต้น

ลักษณะการประพันธ์ในกลุ่มของสุตระและภาษยะอาจจะเป็นการตั้งคำถามและให้คำตอบเพื่อสร้างความตระหนักถึงความคิด เป็นการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ประพันธ์คัมภีร์และผู้อ่าน ส่วนกลุ่มของวารตติกะ และนิพนธ์ะ จะเป็นการถามตอบเชิงโต้แย้งและตั้งคำถามต่อคำอธิบายของผู้ประพันธ์คัมภีร์ก่อนหน้า

คัมภีร์สันสกฤตเชิงอธิบายในสำนักปรัชญามายมิกะ

เมื่อประมวลจากลักษณะของคัมภีร์สันสกฤตเชิงอธิบายในพระพุทธศาสนา และประเภทของคัมภีร์สันสกฤตเชิงอธิบายในฝ่ายพระเวท ก็สามารถแบ่งชนิดของคัมภีร์สันสกฤตเชิงอธิบายในสำนักมายมิกะออกเป็น 4 กลุ่ม โดยการแบ่งกลุ่มลักษณะนี้ ผู้วิจัยยังใช้การเทียบเคียงกับคัมภีร์กลุ่มอื่นร่วมด้วย เนื่องจากไม่ปรากฏเอกสารที่ระบุลำดับชั้นการประพันธ์คัมภีร์สันสกฤตเชิงอธิบายของสำนักปรัชญามายมิกะ จึงจะเทียบเคียงกับสปันทการิกา (Skt. spandakārīkā) ซึ่งมีคัมภีร์อธิบายชื่อว่า สปันทวฤตติ (Skt. spandavṛtti), มีคัมภีร์ที่โต้แย้ง 2 คัมภีร์ข้างต้นคือ สปันทประทีปะกา (Skt. spandapradīpikā) และมีคัมภีร์ที่สนับสนุน 2 คัมภีร์ข้างต้นคือ สปันทวิวฤตติ (Skt. Spandavivṛtti) ตามลำดับ (Jaideva Singe, 2017: xvii-xix) เพราะพบว่าลำดับชั้นการประพันธ์ที่คล้ายคลึงกับคัมภีร์สันสกฤตเชิงอธิบายในสำนักปรัชญามายมิกะ ทำให้สามารถแบ่งคัมภีร์สันสกฤตเชิงอธิบายของสำนักมายมิกะได้ดังนี้คือ

คัมภีร์กลุ่ม ศาสตรา (Skt. śāstra), อวตาระ (Skt. Avtāra) และ การิกา (Skt. Kārīkā) คือกลุ่มคัมภีร์ชั้นแรกของสำนักมายมิกะ ใช้ในการอธิบายหัวข้อธรรมที่ถูกหยิบยกขึ้นมา เช่น มัชฌิมกสาสูตร ก็เป็นคัมภีร์ที่ใช้อธิบายเรื่องทางสายกลาง หรือ โพธิจรยวตาร ก็เป็นคัมภีร์ที่ใช้ในการอธิบายเรื่อง ข้อประพจน์ของโพธิสัตว์ เป็นต้น ในส่วนของการประพันธ์คัมภีร์ชนิดศาสตร์และการิกามีเนื้อความที่สั้น กระชับ ง่ายต่อการจำ แต่เข้าใจได้ยาก คล้ายกับคัมภีร์สุตระ นิยมประพันธ์ด้วยรูปแบบฉันทลักษณ์ ส่วนคัมภีร์อวตาระจะมีเนื้อหาชัดเจน ละเอียด มีรูปแบบผสมทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง แต่งจดจำได้ยาก

คัมภีร์กลุ่ม วฤตติ (Skt. Vṛtti) และ ภาษยะ (Skt. Bhāṣya) คือกลุ่มคัมภีร์ที่ทำหน้าที่ในการอธิบายคัมภีร์ศาสตร์, อวตาระ, และ การิกา มักถูกประพันธ์โดยศิษย์ในสำนักมายมิกะที่ได้ศึกษาคัมภีร์กลุ่มศาสตร์และการิกา เน้นในการอธิบายและขยายความ มีแนวคิดคล้ายคลึงกันไปมาในแนวทางเดียวกันกับคัมภีร์หลักของสำนัก เช่น คัมภีร์มูลมัธยมกฤตติ ของท่านพุทธปาลิตะ เป็นต้น

คำว่า วฤตติ โดยความหมาย หมายถึง การตีความหมายของเนื้อหาคัมภีร์ คำนี้มักใช้เรียกคัมภีร์หรือเอกสารที่ใช้อธิบายเกี่ยวกับตำราโบราณ เช่น พระสูตรของมหายาน หรือแม้กระทั่งคัมภีร์ฝ่ายพระเวท โดยคัมภีร์วฤตติจะยกข้อความในเอกสารชั้นต้นมาอธิบายและตีความ น้อยครั้งที่จะมีการโต้แย้ง เว้นเสียแต่ว่าประเด็นนั้นเป็นประเด็นสำคัญหรืออาจใช้การโต้แย้งมาประกอบเพื่ออธิบายเนื้อความให้ชัดเจนมากขึ้น ภายหลังเมื่อมีการเขียนเอกสารแนวอธิบายขยายความมากขึ้นจึงมีการจำแนกออกเป็นหลายชนิดเช่น ภาษาเย (Skt. bhāṣya), วารตติกะ (Skt. vārttika), ฎีกา (Skt. ṭīkā), จูรณิ (Skt. cūrṇi), นิรยุคติ (Skt. niryukti), ฎิปปะณิ (Skt. ṭippaṇī), ปัญชิกา (Skt. pañjikā) และอื่น ๆ ซึ่งมีข้อกำหนดและลักษณะที่ต่างกันออกไป วฤตติจึงถูกนำมาใช้เฉพาะเพื่ออธิบายกฎทางปรัชญา ซึ่งประกอบด้วยตัวอย่างและข้อโต้แย้ง ที่นำมาใช้เพื่ออธิบายปรัชญาของคัมภีร์ที่ตนอธิบาย (Abhyankar, 1961: 340)

คัมภีร์กลุ่ม ประทีปะ (Skt. pradīpa) หรือ ประทีปิกา (Skt. Pradīpikā) กลุ่มคัมภีร์ที่สร้างมุมมองทางการตีความแบบใหม่เพื่อแสดงความเห็นที่ต่างออกไป มีเนื้อหาที่โต้แย้งการอธิบายความของคัมภีร์กลุ่มวฤตติ โดยยกเนื้อหาของคัมภีร์หลักขึ้นมาอธิบายใหม่ เช่น ปรัชญาประทีปะ (Skt. Prajñāpradīpa) ที่มีการตีความแนวคิดใหม่ซึ่งต่างออกไปจากคัมภีร์มูลมัธยมวฤตติ เป็นต้น

คัมภีร์กลุ่ม วิวฤติ (Skt. Vivṛti) และ ฎีกา (Skt. ṭīkā) กลุ่มคัมภีร์ที่มีการอธิบายอย่างละเอียด ทั้งทางไวยากรณ์และความหมาย โดยคัมภีร์กลุ่มนี้จะเน้นอธิบายเนื้อหาส่วนที่ยังไม่ชัดเจนและสนับสนุนแนวทางของคัมภีร์กลุ่มวฤตติ พร้อมโต้แย้งเนื้อหาคัมภีร์กลุ่มวฤตติหรือประทีปะที่ผู้ประพันธ์เห็นต่างเช่น คัมภีร์มัธยมวฤตติ ที่โต้แย้งคัมภีร์ปรัชญาประทีปะ เป็นต้น โดยการโต้แย้งมักจะเป็นการยกข้อความของฝ่ายที่ตนเห็นต่างมาตั้งคำถามและให้คำตอบตามแนวทางของฝ่ายที่ตนยอมรับ

ตารางที่ 1 แสดงการเทียบเคียงประเภทคัมภีร์ของสำนักมหายิมิกะกับคัมภีร์สันสกฤตเชิงอธิบาย

ประเภทของคัมภีร์สันสกฤตเชิงอธิบาย	ลำดับชั้นคัมภีร์ของมหายิมิกะ
สูตระ	ศาสตร์, อวตาระ, การิกา
ภาษาเย	วฤตติ, ภาษาเย
วารตติกะ	ประทีปะ, ประทีปิกา
นิพนธ์ะ	วิวฤติ, ฎีกา

จากตารางที่ 1 จะเห็นว่าคัมภีร์สันสกฤตเชิงอธิบายทางพระพุทธศาสนาและในฝ่ายพระเวท มีรูปแบบและจุดประสงค์ในการประพันธ์ที่คล้ายคลึงกัน โดยสูตระ และศาสตร์, อวตาระ, การิกา จะใช้ในการอธิบายเนื้อความในประเด็นประเด็นหนึ่งเพียงอย่างเดียว เช่น การบูชาพระอัครี, ทางสายกลาง เป็นต้น ในส่วนของภาษาเย และวฤตติ ก็จะทำหน้าที่ในการอธิบายสูตระ, ศาสตร์, อวตาระ, และการิกา ซึ่งเน้นการขยายความโดยมีแนวคิดไปในทางเดียวกันกับคัมภีร์ที่ยกมาอธิบาย, วารตติกะ, ประทีปะ, ประทีปิกา เน้นนำเสนอและตีความสูตระ, ศาสตร์, อวตาระ, และการิกา ในประเด็นที่แตกต่างไปจากฉบับเดิมควบคู่ไปกับการโต้แย้งภาษาเย, และวฤตติ ในลักษณะที่ว่าเป็นการตีความที่ผิด หรือในที่สุดโต้แย้งต้นฉบับที่ตัวคัมภีร์ยกมาอธิบาย ส่วนคัมภีร์นิพนธ์ะ, วิวฤติ และฎีกา ซึ่งเป็นกลุ่มสุดท้ายของคัมภีร์สันสกฤตเชิงอธิบายจะทำหน้าที่ในการอธิบายคัมภีร์ 3 ลำดับก่อนหน้า โดยต้องดูว่าตัวผู้ประพันธ์สนับสนุนอาจารย์ฝ่ายใด แต่โดยมากจะสนับสนุนอาจารย์ผู้ประพันธ์คัมภีร์กลุ่มที่ 1, และ 2 และจะโต้แย้งอาจารย์ผู้ประพันธ์คัมภีร์กลุ่มที่ 3 ซึ่งตัวคัมภีร์ประพันธ์นพาทักจัดเข้าในกลุ่มของคัมภีร์นิพนธ์ะ, วิวฤติ และฎีกา ซึ่งเป็นกลุ่มสุดท้าย เพราะสนับสนุนคัมภีร์การิกาและคัมภีร์วฤตติซึ่งเป็นคัมภีร์กลุ่มที่ 1, และ 2 ควบคู่ไปกับโต้แย้งคัมภีร์ประทีปะและคัมภีร์ของหลักปรัชญาอื่น

ลักษณะการประพันธ์คัมภีร์วิวฤติใน คัมภีร์ประสันนปทา

ลักษณะการประพันธ์ของคัมภีร์ประสันนปทาเมื่อพิจารณาตามหลักของคัมภีร์สันสกฤตเชิงอธิบายจะพบว่ามีลักษณะการประพันธ์ตรงตามลักษณะของคัมภีร์วิวฤติ ทั้งท่านจันทร์กิตติกระบุไว้ในตัวคัมภีร์ประสันนปทาด้วยตัวท่านเองว่า เป็นคัมภีร์วิวฤติ

ตั้งเนื้อความตอนหนึ่งว่า “นาคคารุณาย ปณิปตย ตสฺไม ตตการิกาณํ วิวฤติ กริชเย (Candrakīrti, 1903: 2)” ซึ่งแปลว่า “ข้าพเจ้าหลังได้นอบน้อมต่อพระรูปนั้นคือท่านนาคารุณแล้ว จะแต่ง”วิวฤติ”ของการิกา” โดยลักษณะการประพันธ์ที่บ่งชี้ความเป็นคัมภีร์วิวฤติของคัมภีร์ประสันนปทา สามารถจำแนกออกเป็น 3 องค์ประกอบคือ

การอธิบายไวยากรณ์และนิยามศัพท์โดยละเอียด

การเพิ่มเติมเนื้อหาที่ไม่ชัดเจน

การสนับสนุนคัมภีร์กลุ่มวฤตติและการโต้แย้งคัมภีร์กลุ่มประทีปะ

การอธิบายไวยากรณ์และนิยามศัพท์โดยละเอียด

จากการศึกษาคัมภีร์มัธยมวฤตติ ชื่อว่า ประสันนปทา พบว่า เน้นอธิบายไวยากรณ์และนิยามศัพท์ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อจำกัดการตีความไม่ให้กว้างออกไป จนอาจก่อให้เกิดการตีความใหม่ ๆ เนื่องจากตัวคัมภีร์เป็นคัมภีร์ชั้นวิวฤติที่มีจุดประสงค์ในการประพันธ์เพื่อสนับสนุนคัมภีร์ชั้นวฤตติ โดยจะแบ่งออกเป็น 3 ส่วนในทุก ๆ ครั้งที่มีการอธิบายศัพท์และไวยากรณ์ คือ 1. องค์ประกอบของคำศัพท์ 2. ยกความหมายที่ถูกตีความขึ้นใหม่ 3. ระบุนัยความหมายเดิมที่ปรากฏในคัมภีร์วฤตติ โดยวิธีการอธิบายนี้สามารถพิจารณาได้จากตัวอย่างในตารางด้านล่าง

ตารางที่ 2 แสดงตัวอย่างการจำกัดการตีความทางไวยากรณ์

หน้า	องค์ประกอบ	ความหมายใหม่	ระบุนัยความหมายเดิม
5-6	ศัพท์ว่า ประตียะ ซึ่งมี ลยพ เป็นที่สุด ใช้ใน ความหมายว่าบรรจบเข้า และอาศัย ปท ธาตุ ที่มี อุปสรรคคือ ส และ อุต อยู่ หน้า ใช้ในความหมายว่า “เกิดขึ้น” ดังนั้น ศัพท์ว่า สมุตปาทะ จึงใช้ใน ความหมายว่าเกิดขึ้น	ที่ชื่อว่า อิติ หมายถึง การไป และ ความพินาศ สิ่ง(ภาวะ)ทั้งหลายที่ เหมาะในการไป จึงชื่อว่า อิตยะ ศัพท์ว่า ประติ ใช้ในความหมาย เพื่อการซ้ำคำ (เมื่อรวมกับศัพท์ว่า สมุตปาทะ จึงได้ความหมายว่า) ความเกิดขึ้นพร้อมกันของสิ่ง ทั้งหลายที่ดำเนินไปและเสื่อม สลายซ้ำ ๆ	ความเกิดขึ้นของสิ่งทั้งหลายซึ่งอาศัยเหตุ และปัจจัย(ปรตตย) จึงเป็นความหมาย ของประตียะสมุตปาทะ
72	ศัพท์ว่า ปรัตยักษะ (สิ่งที่ ปรากฏเชิงประจักษ์) เพราะ ทำวิเคราะห์ว่า “เป็นที่ ๆ มองเห็นโดยตรง” (มาจาก ปรัตคคฺ อกฺษํ อสฺมิน)	ผู้ใดอธิบาย“ปรัตยักษะ”ศัพท์ว่า “อกฺษมกฺษํ ปรัติ วรตเต – ปรากฏตรงต่อการมองเห็นแต่ละ ครั้ง”	สิ่ง(อรถ)ไม่ไกลจากตา สิ่งที่อยู่จำเพาะ สายตา จึงเป็นสิ่งที่ปรากฏเชิงประจักษ์

การอธิบายลักษณะนี้จะพบได้น้อยกว่าอีกสองชนิด เพราะจะใช้กับศัพท์สำคัญที่มีโอกาสคลาดเคลื่อนเพราะการตีความหรือการตั้งรูปวิเคราะห์(พระมหาธิติพงศ์ อุตตมปญโญ, 2559: 168) แบบใหม่ แต่ก็ยังเป็นเครื่องบ่งชี้ความเป็นคัมภีร์สันสกฤตเชิงอธิบาย เพราะไม่ปรากฏในคัมภีร์กลุ่มอื่น

การเพิ่มเติมเนื้อหาที่ไม่ชัดเจน

ในส่วนนี้จะเป็นการระบุถึงความหมายโดยตรงของคำศัพท์ และขยายความคำศัพท์เหล่านั้นเพื่อให้ผู้อ่านมีความเข้าใจอย่างชัดเจน โดยไม่ยกความหมายที่ถูกตีความใหม่ขึ้นมาแสดง การเพิ่มเติมเนื้อหาที่ไม่ชัดเจนนี้ ให้ความสำคัญกับไวยากรณ์น้อยมาก เพราะไม่หยิบยกหลักไวยากรณ์ขึ้นมาใช้อธิบาย และยกเฉพาะศัพท์ที่ปรากฏในการิกา หรือ วฤตติขึ้นมา จากนั้นก็จะให้นัยความหมาย พร้อมอรรถาธิบาย สามารถแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ 1. คำศัพท์ และ 2. นิยาม, ความหมาย, และอรรถาธิบาย โดย

พิจารณาได้จากตัวอย่างในตาราง

ตารางที่ 3 แสดงตัวอย่างการระบุความหมายของคำศัพท์

ตำแหน่ง	คำศัพท์	นิยาม, ความหมาย, และอรรถาธิบาย
บ.3	ศาสตร์	คือ สิ่งที่ช่วยกำจัดข้าศึกคือกลทั้งหลายของท่านทั้งหลายจนไม่เหลือ ป้องกันจากทุจริตและการกลับมาเกิด เพราะกำจัดข้าศึกคือกลเหล่านั้นได้และเพราะเป็นคุณเครื่องป้องกัน
บ.5	อุจเฉท	คือ การแตกสลาย มีอรรถาธิบายว่า การตัดขาดความต่อเนื่อง
บ.5	ศาสวตะ	สิ่งที่คงที่ มีอรรถาธิบายว่า มันคงในทุกเวลา
บ.5	นิรุมะ	การออกไป มีอรรถาธิบายว่า การไปสู่ที่ไกล ของพวกคนผู้อยู่ในที่ใกล้
บ.13	ชาตุ	ใช้ในอรรถของศัพท์ว่า กทาจิ (ณ เวลาไหน ๆ)
บ.13	เกจน	ใช้ระบุถึงสิ่งที่มันอาศัย
บ.92	ดาวทุ	ใช้แสดงลำดับแห่งการประติเศษ

ประเด็นที่สำคัญในการเพิ่มเติมเนื้อหาที่ไม่ชัดเจนของคัมภีร์ประสันนปทา ตัวคัมภีร์จะอธิบายเพิ่มเติมเฉพาะเนื้อหาที่เป็นของคัมภีร์มูลมัธยมกวดติเท่านั้น ส่วนคำอธิบายเนื้อหาของคัมภีร์มูลมัธยมกการิกา ท่านจันทร์กิริติจะนำมาจากคัมภีร์มูลมัธยมกวดติทั้งหมดตัวอย่างเช่น ยกเนื้อหาของคัมภีร์มูลมัธยมกการิกามาว่า น สวโต (Candrakīrti, 1903 : 12) แล้วอธิบายด้วยคัมภีร์มูลมัธยมกวดติว่า น สวต อุตฺพุทฺยนเต ภาวาวะ (Candrakīrti, 1903 : 14) เป็นต้น โดยตัวคัมภีร์ประสันนปทาให้เหตุผลการอธิบายลักษณะนี้ไว้ว่า “อาจารย์พุทธปาติจะอธิบายไว้ครอบคลุมแล้ว” ดังเช่นเนื้อความตอนหนึ่งว่า “กถํ ปุนรยํ ยโถกตฺราถาธิธานํ วินา วุยสฺตวิจาโร ลภยต อิติ เจต, ตพฺพยเต | อรฺวากยานิ กถฺตานิ, ตานิ มหารฺกตฺวาหุยโถกตฺมรฺถํ สํคฺคหฺย ปฺรารุทฺตานิ | ตานิ จ วฺยาขยฺยาณานํ ยโถกตฺมรฺธาตฺมานํ ปฺรสุณต อิติ นาตฺร กิจฺจฺนฺปาตฺตํ สํภาวฺยเต || (Candrakīrti, 1903 : 23)” แปลว่า “หากมีคำถามว่า เว้นการอธิบายเนื้อความตามที่กล่าวไว้เสียแล้ว การวิจารณ์(การสะท้อน)ที่ชัดเจนเช่นนี้ ข้าพเจ้าได้มาอย่างไร ดังนี้, ข้าพเจ้าขอตอบคำถามนั้นว่า | คำอธิบายเนื้อความทั้งหลายเป็นสิ่งที่อาจารย์ประพันธ์ไว้, เนื่องจากคำอธิบาย(เนื้อความเหล่านั้น)มีอรรถที่กว้าง คำเหล่านั้นจึงประมวลเอาอรรถที่ข้าพเจ้าอธิบายไว้รวมเข้าไปด้วย | ทั้งคำที่ข้าพเจ้าอธิบายไว้เหล่านั้นก่อให้เกิดเนื้อหาที่เป็นแก่นตามที่ได้กล่าวไว้ ดังนั้น ในที่นี้ จึงไม่ต้องอธิบายคำไหนเลยที่อาจารย์(พุทธปาติจะ)ไม่ได้อธิบายไว้ ||”

จากข้อความดังกล่าวทำให้เกิดข้อพิจารณาว่า ถ้าตัดข้อความที่ใช้ในการอธิบายคัมภีร์มูลมัธยมกการิกา และตัดการโต้แย้งระหว่างคัมภีร์อื่นออกไป ตัวคัมภีร์อาจจะเหลือเพียงส่วนของการอธิบายเนื้อหาของคัมภีร์มูลมัธยมกวดติที่ถูกโต้แย้งเท่านั้น ทั้งการเพิ่มเติมเนื้อหาที่ไม่ชัดเจนโดยวิธีดังกล่าว ยังเป็นสิ่งที่บ่งชี้ความเป็นคัมภีร์วิวฤติของคัมภีร์ประสันนปทา

การสนับสนุนคัมภีร์กลุ่มวฤติและการโต้แย้งคัมภีร์กลุ่มประทีปะ

การสนับสนุนคัมภีร์การิกาและวฤติ รวมไปถึงการโต้แย้งคัมภีร์กลุ่มประทีปะ เป็นหัวใจหลักของการเป็นคัมภีร์วิวฤติของคัมภีร์ประสันนปทา ทำให้การประพันธ์ของคัมภีร์ดำเนินไปในลักษณะดังนี้ คือ อธิบายคัมภีร์การิกาด้วยคัมภีร์ชั้นวฤติโต้แย้งด้วยคัมภีร์ชั้นประทีปะหรือคัมภีร์อื่น จากนั้นสรุปและคัดค้านด้วยคัมภีร์ชั้นวฤติ วิธีนี้ช่วยให้เกิดความเชื่อมั่นในคัมภีร์วฤติผ่านการถูกโต้แย้งด้วยแนวคิดหรือหลักการอื่นซึ่งได้รับความนิยมในสมัยนั้นแล้วนำเสนอหลักการของคัมภีร์วฤติเพื่อหักล้างแนวคิดดังกล่าว เพราะการประพันธ์คัมภีร์วิวฤติมีจุดมุ่งหมายเพื่อสนับสนุนคัมภีร์กลุ่มวฤติ โดยวิธีนี้มีโครงสร้างดังนี้คือ “คำอธิบายของคัมภีร์วฤติ + การโต้แย้งจากคัมภีร์ประทีปะหรือคัมภีร์อื่น + การกล่าวคัดค้าน + การสรุปด้วยหลักการในคัมภีร์วฤติ” โดยสามารถเทียบเคียงโครงสร้างกับเนื้อความในคัมภีร์ประสันนปทา ได้ดังตัวอย่างที่แสดงไว้ในตาราง

ตารางที่ 4 แสดงตัวอย่างการประพันธ์คัมภีร์วิภูติ

คำอธิบายของคัมภีร์มูลมัยมกาวฤตติ (ท่านพุทธปาละ)	สิ่งทั้งหลาย ไม่เกิดขึ้นจากสิ่งอื่น เพราะต้องยอมรับผลที่ว่าสิ่งทั้งปวงสามารถเกิดขึ้นจากสิ่งทั้งปวงได้
การโต้แย้งจากคัมภีร์ปรัชญาประทีปะ (ท่านภาววิเวก)	คำกล่าวนี้นี้ว่า เพราะผลที่ตามมาที่ต้องยอมรับว่า สิ่งทั้งปวงเกิดมีจากสิ่งทั้งปวง ดังนี้ จึงมีเนื้อความไม่ชัดเจนเพราะตกไปอยู่ใน(ทั้งสอง)ฝ่ายคือฝ่ายข้อเสนอหรือข้อพิสูจน์(สาธน)และฝ่ายข้อโต้แย้ง(ทฤษณ)
การกล่าวคัดค้าน (ท่านจันทรกิริติ)	แม้เนื้อความของท่านอาจารย์นั้นก็มีเนื้อความไม่ชัดเจน
การสรุปด้วยหลักการในคัมภีร์มูลมัยมกาวฤตติ (ท่านพุทธปาละ)	เพราะอธิบายไว้ก่อน และเพราะตกไปอยู่ในฝ่ายข้อโต้แย้ง เพราะว่าขัดแย้งเนื้อความที่ฝ่ายตรงกันข้ามเสนอ(Candrakīrti, 1903: 37)

องค์ประกอบด้านการสนับสนุนและโต้แย้ง ในคัมภีร์ประสันนปทาแตกต่างจากคัมภีร์อื่น เนื่องจากตัวคัมภีร์ไม่สนับสนุนจุดยืนทางความคิด ไม่มีการตัดสิน (Candrakīrti, 1903 : 54) เพราะโดยทั่วไปคัมภีร์ที่ใช้ในการอธิบายและโต้แย้งคัมภีร์อื่นจะต้องนำเสนอจุดยืนของตนหลังจากคัดค้านจุดยืนของฝ่ายตรงข้าม แต่คัมภีร์ประสันนปทากลับใช้การยกเนื้อความจากคัมภีร์มูลมัยมกการิกาและคัมภีร์มูลมัยมกาวฤตติมาตอบซึ่งแสดงถึงการสนับสนุน และใช้การตั้งคำถามและการคัดค้านคัมภีร์ปรัชญาประทีปะและคัมภีร์อื่นเพื่อแสดงการโต้แย้งและอธิบายผ่านประสังคะวิธีด้วยเครื่องมือที่เรียกว่า จตุชโกฏี กล่าวได้ว่า องค์ประกอบนี้สะท้อนให้เห็นถึงจุดประสงค์หลักของคัมภีร์ที่มุ่งสนับสนุนคัมภีร์มูลมัยมกการิกาและคัมภีร์มูลมัยมกาวฤตติ ในเรื่องการไม่มีจุดยืนทางความคิด

บทสรุปและอภิปรายผล

ลักษณะการประพันธ์ คัมภีร์ประสันนปทาเป็นคัมภีร์ที่มี 3 องค์ประกอบ คือ 1. การอธิบายด้วยระบบไวยากรณ์ โดยนำเสนอผ่านการระบุถึงองค์ประกอบของคำศัพท์ด้วยระบบไวยากรณ์ 2. การให้นิยามความหมาย โดยเน้นในด้านการจำกัดความ เพราะสำนักปรัชญาสายนี้เน้นปฏิเสธสิ่งที่ได้รับรู้ผ่านระบบความคิด 3. การโต้แย้งเชิงถามตอบ ใช้การตั้งคำถามและการโต้แย้งเพื่ออธิบายหลักปรัชญาในคัมภีร์ ซึ่งจากการที่มี 3 องค์ประกอบนี้เองทำให้ทราบว่า **คัมภีร์ประสันนปทาเป็นคัมภีร์สันสกฤตเชิงอธิบาย**

ชนิดของคัมภีร์ คัมภีร์มูลมัยมกาวฤตติ ชื่อว่า ประสันนปทา เป็นไม่ได้เป็นคัมภีร์วิภูติตามชื่อของมัน เพราะเมื่อเทียบเคียงกับคัมภีร์สันสกฤตเชิงอธิบายฝ่ายพระเวท จะพบว่า คัมภีร์ประสันนปทาสันับสนุนคัมภีร์มูลมัยมกการิกาและคัมภีร์มูลมัยมกาวฤตติ และโต้แย้งคัมภีร์ปรัชญาประทีปะที่เป็นคัมภีร์ในสำนักเดียวกัน ซึ่งไม่ใช่ลักษณะการประพันธ์ของคัมภีร์กลุ่มภาษายะหรือวิภูติที่เน้นการอธิบายคัมภีร์กลุ่มสูตรและการิกา ทำให้ทราบว่า คัมภีร์ประสันนปทาไม่ใช่คัมภีร์วิภูติ แต่เป็น **“คัมภีร์วิภูติ”**

จุดประสงค์ของการประพันธ์ สังเกตจากการที่คัมภีร์มูลมัยมกาวฤตติ ชื่อว่า ประสันนปทา นำเนื้อความของคัมภีร์มูลมัยมกาวฤตติมาใช้ในการอธิบายคัมภีร์มูลมัยมกการิกา รวมถึงโต้แย้งคำคัดค้านของคัมภีร์ปรัชญาประทีปะหรือคัมภีร์อื่นแสดงจุดยืนทางความคิดในปรัชญา และใช้คัมภีร์มูลมัยมกาวฤตติหรือคัมภีร์มูลมัยมกการิกามาสรุปจบเนื้อความ ทำให้ทราบว่าจุดประสงค์ของการประพันธ์คัมภีร์ประสันนปทา คือ **การสนับสนุนหลักการของคัมภีร์มูลมัยมกการิกาและคัมภีร์มูลมัยมกาวฤตติในประเด็นที่ว่า ไม่จำเป็นต้องมีจุดยืนทางความคิด**

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ จำกัดขอบเขตอยู่เพียงลักษณะการประพันธ์ในปริกษาที่ 1 และ 2 ของคัมภีร์ประสันนปทา ดังนั้น การอภิปรายผลให้ละเอียดสามารถต่อยอดขยายผลโดยการศึกษาคัมภีร์ประสันนปทาทั้งฉบับ หรือสืบค้นลักษณะของคัมภีร์แต่ละกลุ่มเพื่อนำมาเปรียบเทียบ เพราะจากการสืบค้นและลงพื้นที่ก็ยังไม่พบการจัดลำดับชั้นคัมภีร์ของสำนักปรัชญาทางฝ่ายมหายาน การจำแนกลำดับชั้นคัมภีร์อาจช่วยผู้ศึกษาในภายหลังมีความสะดวกในการแยกแยะและต่อยอดคัมภีร์ทางมหายานได้อย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- พระมหาธีรพงศ์ อุตตมปญโญ. (2559). ไวยากรณ์บาลีเบื้องต้น เพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับการศึกษาลีใหญ่. นนทบุรี: สหมิตรพร
 รินต์แอนด์พับลิชชิง จำกัด.
- สุมาลี มหณรงค์ชัย. (2548). พระนาคราชกับคำสอนว่าด้วยทางสายกลาง. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยาม.
- Abhyankar, K.V. (1961). *A Dictionary of Sanskrit Grammar*. Baroda: Oriental Intitute.
- Ames, W. L. (1993). *Bhāṣavyaveka's Prajñāpradīpa: A translation of chapter one: 'Examination of causal conditions' (Pratyaya)*. *Journal of Indian Philosophy*, 21(3), 209-259.
- Buswell, R. E., & Lopez, D. S. (2013). *The princeton dictionary of Buddhism*. New Jersey: Princeton University Press.
- Candrakīrti. (1903). *Madhyamakavṛttiḥ: Mālamadhyamakakarikāś (mādhymikasūtras) de Nāgārjuna avec la Prasannapada Commentaire de Candrakīrti*. Translated into French by Louis de La Vallée Poussin. Saint Petersburg: L'académie Impériale des Sciences.
- Coghlan, I. J. (2007). *Buddhapālita's Commentary on Nāgārjuna's Middle way*. USA: The American institute of buddhist studies and Wisdom publication.
- Ganeri, J., & Miri, M. (2010). *Sanskrit philosophical commentary*. *Journal of the Indian Council of Philosophical Research*, 27, 187-207
- Jaideva Singe. (2017). *Śiva sutras The yogo of supreme Identity*. Delhi: Motilal Baranasidass.
- Nariman, J.K. (1992). *Literary history of Sanskrit Buddhism*. Delhi: Motilal Banarsidass.
- Siderits, M., & Katsura, S. (2013). *Nagarjuna's middle way: Mulamadhyamakakarika*. USA: Wisdom Publication.